

TA'LIM TIZIMINI BOSHQARISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSI

Rasulova Malika, Nizomiddinova Yulduz

Respublika musiqa va san'at kolleji

Hayotning ijtimoiy zarurati, ta'limni boshqarishning nazariy va metodologik jihatlarini maxsus ilmiy yo`nalish sifatida qabul qilib, o`quv-tarbiya jarayonini boshqarishning ilmiy asoslangan metodlarini ishlab chiqishni taqozo etadi. Ta'lim boshqaruvining asosiy jihatlarini nazariy va tadqiqot-tajriba nuqtai nazaridan asoslash rahbarlarni maxsus ilm va malaka bilan qurollantirish uchun kerak. Bu ularga boshqaruv jarayonida vujudga keladigan aniq muammolarni to`g`ri hal etish, ta'limga oid jumboqlarni holisona yechishga yordam beradi.

Shu jihatdan ta'limning jiddiy nuksoni-ta'lim boshqaruviga oid tajribalarning deyarli utkazilmayotganligini diqqatdan chetda qoldirib bulmaydi. Chunki, bugungi kundagi eng asosiy muammo - boshqaruv tizimi sifatini tubdan o`zgartirishdan iborat. Buning uchun boshqaruv tizimini soddalashtirish, uning turdosh to`zilmalarini birlashtirish, oraliqdagi o`rinsiz bo`g`inlarni qisqartirish, har bir tizim darajasidagi vazifalar mohiyatidan imkon qadar oqilona foydalanish eng asosiy vazifalardandir.

Hozirgi davrda ta'limni qayta qurishda boshqaruvning quyidagi jihatlari alohida ahamiyat kasb etadi: rejalashtirish; pedagoglar va o`quvchilar mehnatini tashkil etishning yangicha va foydali shakllarni izlab, tadbiq etish; rahbarlik faoliyatida sharq mutafakkirlarining boshqaruv sohasidagi ta'limotlaridan foydalanish; quyidan nazorat; hisob va hisobot; boshqaruv darajasidagi o`zgarishlar, voqealarga e'tibor bilan qarash va tuzatish kiritish, ruhlantirish va undan keng foydalanish; pedagogik jamoa ijodiy faolligini oshirish;

pedagogik jamoa va uning har bir a'zosi faoliyatini chuqur tahlil etib o`rganish va x.k.

Ta'lim boshqaruvida boshqa turdagi faoliyatlar qatori eng muhimi boshqaruvning maqsadini belgilashdir. Boshqaruv maqsadi muammolarini ko`rib chiqish jarayonida birinchi galda shuni inobatga olish kerakki, maqsad eng avvalo umumiy tarzda yuqori tashkilotlar tomonidan (ijtimoiy-iqtisodiy buyurtma) belgilanib, ma'lum darajada har qanday quyi tashkilot ish faoliyatiga ta'sir qiladi hamda ularni tartibga soladi. Boshqa jihatdan, har bir jamoaning imkon darajasi va rezervlaridan kelib chiqib, umumiy maqsad aniq vazifalarga kuchadi hamda mazkur masalaga ijodiy yondoshgan taqdirda jamoa faoliyatini takomillashtirishga xizmat qiladi. Ichki boshqaruv jarayonida

qabul qilinadigan yangi boshqaruv qarorlari (istikbolli, yillik va joriy rejalar, favqulotda qarorlar; buyruq, farmoyishlar, topshiriq va boshqalar) ham quyilgan vazifalarni muvaffaqiyatli hal etishga qaratiladi.

Ta'lim muassasasi murakkab ijtimoiy tizim bo'lgani bois, boshqaruv ham murakkab jarayon sifatida tan olingan. Ma'lumki, ta'limning yagona maqsadi - har tomonlama rivojlangan, komil insonni tarbiyalashdan iboratdir. Ammo, shu bilan birga uning oldida juda ko'p turli vazifalar turganligi sababli xodimlar o'rtasida mehnatni to'g'ri va ilmiy jihatdan asoslangan holda tashkil etish zarurati bor. Hozirgi zamon boshqaruvi jarayonida bu jihatni hisobga olish lozim.

Ta'lim tizimini ilmiy jihatdan boshqarishning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilar xisoblanadi:

boshqaruv mazmunida o'z aksini topgan davlat va ijtimoiy ta'lim manfaatlarining dialektik birligi;

hozirgi zamon maktabi oldida turgan murakkab vazifalar bilan bog'liq bo'lgan boshqaruv qirralarining kengayishi;

ta'lim boshqaruvi qonuniyatlarining ob'ektiv va sub'ektiv jihatlarini idrok etib foydalanish va o'rganish orqali tizim rivojlanishini yangi, sifat jihatidan yanada mukammal holatga yetkazish;

ta'lim boshqaruvi shakl va metodlarini milliy xususiyatlardan kelib chiqqan holda doimiy ravishda takomillashtirish;

zamonaviy elektron-hisoblash mashinalaridan foydalangan holda boshqaruvning matematik, statistik hamda iqtisodiy metodlarini joriy etish hamda boshqaruv texnikasini rivojlantirish.

ta'lim boshqaruvi nazariy asoslarining bundan keyingi jadal rivoji rahbarlarning hamda barcha pedagogik jamoa a'zolarining tashkiliy madaniy saviyalarini, maxsus va tashkilotchilik bilimi darajasini ko'taradi. Bu o'z navbatida eng muhim vazifalardan biri - boshqaruvni demokratizatsiya qilish, keng ommani ta'lim boshqaruviga jalb qilish masalasini hal qiladi. Ta'lim boshqaruvi jarayoni bilan bevosita bog'liq ilmiy axborot texnologiyasining rivojlanishi boshqaruvning takomillashuviga yordam beradi. Ammo, ta'limni talab darajasida boshqarish hamda ko'zlangan natijaga erishish uchun uning barcha bug'inlari faoliyati buyicha to'la axborotga ega bo'lish kerak bo'ladi. Boshqaruv muammolari keng qamrovli, fanlararo xususiyatlarga ega bo'lib, o'zida iqtisod, falsafa, sotsiologiya, fiziologiya, pedagogika, psixologiya, kibernetika va boshqa fanlar sintezini qamrab oladi.

Hozirgi paytda boshqaruv jarayonini belgalashda turli harakterdaga yondoshuvlar mavjud. Boshqaruv rahbarlik qarorlarini qabul qilish va uni

tadbiq etish, yoki ta'lim jarayoni sifatida, boshqa xilda ifodalaganda boshqaruv jarayonida ma'lumotlarning doimiy harakati, to'g'ridan-to'g'ri yoki uning aks sadosi natijasi sifatida talkin etilmokda.

Boshqaruv - ma'lum sharoitda har bir xodim, guruh yoki tashkilot faoliyatiga bevosita ta'sir etuvchi, imkoni boricha yuqori, yaxshi natijalarga erishishga qaratilgan jarayon hisoblanadi.

Boshqaruv jarayonining yana bir, nisbatan to'g'ri yo'nalish i - **tizimli** boshqaruv hisoblanadi, chunki uni faqat aniq; tizim orqali boshqarib bo'ladi. haqiqatda ham "boshqaruv" atamasi izohining ko'pchiligi boshqaruvga tizim shaklida yondoshish orqalidir.

Boshqaruvning bozor iqtisodi sharoitida quyidagi o'ziga xos xususiyatlarini qayd etish mumkin:

boshqaruv faqat har bir jamoa a'zosining o'z ijodiy qudrati va quvvatini namoyon etgandagina chuqur demokratiyalashgan va tadbiq etishga yaroqli hisoblanadi;

ajdodlar tomonidan boshqaruv san'atini rivojlantirish buyicha bildirilgan g'oyalarni nazarda tutish hamda ularning hozirgi zamon talablari bilan uyg'unlashuviga erishish;

jamoa o'quv-tarbiyaviy faoliyatini rejalashtirayotganda samaradorlikni inobatga olgan moddiy imkoniyatlarni (iqtisodiy imkoniyatlarni) nazarda tutish kerak;

boshqaruv jamiyat taraqqiyotining odilona qonun-qoidalariga tayanadi hamda yangi hodisa va dalillarni umumlashtirish, ishda taraqqiyot yo'nalish larini inobatga olishga suyanadi;

boshqaruv sharoitga mos, ijobiylikka intiluvchan bo'lib, barcha o'zgarishlarga, ayniqsa maktabni qayta qurish sharoitida hozirjavob bo'lishi kerak;

boshqaruvni takomillashtirish sub`ektivizmga yo'l quyilgan, paydo bo'lgan muammolarni odilona, o'z vaqtida hal qilgandagina muvaffaqiyatga erishish mumkin;

boshqaruvning samaradorligiga rahbar xodimlarning kasbiy malaka va savod darajasi alohida ta'sir etadi.

boshqaruvning o'ziga xos xususiyatlari haqida gapirib, quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

ob`ekt va sub`ektlarning o'zaro o'ziga xos munosabati; boshqaruv ob`ekti o'z navbatida sub`ekt hamdir.

Chegaralangan va chegaralanmagan -ish vaqtining aniq nisbati.